

Economische hervormingen in Hongarije

*Harry Oldersma*¹

H.W. Hoen, 1992, *Het Nieuwe Economische Mechanisme en de buitenlandse handel*, Groningen, Uitgeverij Wolters-Noordhoff.

Sinds de omwentelingen aan het eind van de jaren tachtig mogen de voormalige planeconomieën in Oost-Europa zich in een grote belangstelling van de westerse economen verheugen. Daarbij ligt de nadruk op de wijze waarop het overgangsproces van een geleide economie naar een vrije markteconomie in de praktijk zijn beslag zal krijgen. Van die Oosteuropese economieën is Hongarije weer de meest bestudeerde. Niet omdat het overgangsproces hier anders of sneller zou verlopen maar omdat men het meeste van dit land verwachtte. Vooral omdat Hongarije al sinds een paar decennia de markt, althans op papier en binnen bepaalde grenzen, haar gang liet gaan. Dat beleid is bekend geworden onder de term het Nieuwe Economische Mechanisme (NEM). De verwachting was dan ook dat de concurrentiepositie van Hongarije ten opzichte van haar voormalige bondgenoten ten eerste beter zou blijken te zijn, en ten tweede snel zou verbeteren. Geen van beide verwachtingen bleek correct. Hoen heeft zich in zijn proefschrift vooral bezig gehouden met het eerste deel van bovengenoemde verwachting.

In de eerste hoofdstukken wordt de Hongaarse positie in het internationale handelsverkeer beschreven en de rol die het NEM daarin gespeeld heeft. Vastgesteld wordt dat het NEM een minder vergaande hervorming was dan in het algemeen wordt verondersteld. Zo heeft het bij voorbeeld tot in het midden van de jaren tachtig geduurd alvorens het staatsmonopolie op de buitenlandse

¹De auteur is beleidsmedewerker op het Ministerie van Economische Zaken bij het Directoraat-Generaal voor de Buitenlandse Economische Betrekkingen en schrijft op persoonlijke titel.

handel werd aangetast. Bovendien bleef de handel met de COMECON buiten het bereik van het NEM. In hoofdstuk 5 wordt de Tsjechoslowaakse handelsorganisatie beschreven alvorens in hoofdstuk 6 de concurrentiepositie van Hongarije met die van Tsjechoslowakije op de westerse markten wordt vergeleken. Tsjechoslowakije was zo ongeveer het meest recht in de planeconomische leer. Gegeven de verschillen tussen Hongarije en Tsjechoslowakije zou een duidelijk betere concurrentiepositie van Hongarije verwacht mogen worden. Die wordt door Hoen op basis van de door hem toegepaste methode van de constante marktaandeelen (CMS-analyse) niet gevonden. Zijn conclusie is dan ook dat de NEM weinig heeft bijgedragen tot een verbeterde concurrentiepositie op de Westerse markten. De verklaring waarom het NEM niet aan de verwachtingen voldoet vormt de kern van hoofdstuk 7. Op een heldere wijze worden de verschillende problemen die rijzen als een economie slechts halfslachtig overgaat tot het geven van het primaat aan de markt op een rijtje gezet. De tegenwerking van de verschillende belangengroeperingen, de mogelijkheden om ongestraft niet aan de eisen van de markt te hoeven voldoen, de veel te grote invloed van de centrale planning, etc.

Het is niet de eerste keer dat een CMS-analyse wordt gebruikt om de concurrentiepositie van Oosteuropese landen op de Westerse markten in te schatten. Er blijven echter vraagtekens bij de gekozen methode. Ten eerste kijkt Hoen alleen naar fabrikaten. Daar is wat voor te zeggen, maar de huidige tendens om in alle berekeningen over van alles en nog wat, deze te schonen voor de landbouw- en energiesectoren lijkt mij op zijn zachtst gezegd overdreven. Goed, er bestaat zoiets als een Europees landbouwbeleid, dat hebben de Oosteuropese landen nu ook wel begrepen, maar dat laat onverlet dat juist op die markten grote voordelen voor verschillende Oosteuropese landen gevonden zouden kunnen worden. De tweede opmerking die bij de CMS-analyse geplaatst moet worden betreft de wisselkoersproblematiek. De uitkomsten worden uitgedrukt in dollars, een gebruikelijke eenheid. Het probleem is echter dat CMS-uitkomsten wel degelijk gevoelig zijn voor wisselkoersveranderingen. In de beschouwde periode heeft de koers van de dollar zich ten opzichte van andere convertibele munten op zijn zachtst gezegd, grillig gedragen. Het kan zijn dat de ontwikkeling van de export van beide beschouwde landen meer met de samenstelling en regionale spreiding te maken hebben en dat de ontwikkeling van de concurrentiepositie minder dramatisch blijkt te zijn geweest als daarmee rekening wordt gehouden, omgekeerd kan overigens ook. Of de vergelijking tussen Tsjechoslowakije en Hongarije wezenlijk anders uit zou vallen indien met het bovenstaande rekening wordt gehouden, mag betwijfeld worden, het beeld op de westerse markten hoogstwaarschijnlijk wel.

Maar het blijft de vraag of op deze wijze wel naar een mogelijke concurrentiepositie op de westerse markt gekeken mag worden. Immers, een gedeelte van

de Oosteuropese productie werd naar het Westen geëxporteerd om de broodnodige harde valuta te verdienen die nodig waren om de import uit het Westen te financieren. Deze werden ongeacht de kosten afgezet. En evenmin werd daarbij gewerkt met reële wisselkoersen. Hoen geeft zelf al aan dat de Oosteuropese munten fors overgewaardeerd waren. Daar komt nog bij dat de Oosteuropese landen met allerlei tarifaire en non-tarifaire handelsbelemmeringen te maken hadden op de westerse markten. En tenslotte was er nog de distorsie die voortvloeide uit de verplichting om de onderlinge handelsdoelstellingen binnen de COMECON te realiseren. Er kan dan ook nauwelijks sprake geweest zijn van een op basis van comparatieve voor- en nadelen gerealiseerde handelsrelatie.

Wil men een meer afgewogen oordeel over de concurrentiepositie verkrijgen dan zal gekeken moeten worden naar de mogelijkheden die de huidige produktiestructuur van de Oosteuropese landen met zich meebrengt respectievelijk meebracht. Hare en Hughes (1991) hebben op dit terrein het nodige onderzoek verricht en hun bevindingen zijn op lang niet alle terreinen in overeenstemming met die van Hoen.

Feit blijft echter dat het NEM Hongarije niet de voordelen heeft gebracht die velen ervan verwachtten. De analyse van de oorzaken die daaraan ten grondslag liggen is het onderwerp van Hoofdstuk 7. Binnen de mogelijkheden die het NEM de verschillende actoren bood, streefde iedereen zijn eigenbelang na, een duidelijk voorbeeld van marktconform opereren. Het eigenlijke probleem bij de uitvoering van het NEM was dat de markt waarop dit marktconforme gedrag werd gerealiseerd, de verkeerde signalen afgaf. In zowel economische als politieke zin. De binnenlandse concurrentie werd niet echt bevorderd. Kosten en kwaliteit deden er in principe niet toe, zolang de partners binnen de COMECON maar werden bediend. Berucht zijn de lage kosten voor energie en het veronachtzamen van het milieu; de oorzaken van de energievretende en milieuvervuilende produktiestructuur in Oost-Europa. Bovendien was de prijszetting absoluut niet vrij. Dit alles had een negatieve uitwerking op de concurrentiepositie op de Westerse markten. In politieke zin was het duidelijk dat de communistische partij niet van plan was haar machtspositie ter discussie te stellen. De beloofde vrijheid was daarmee uiterst fragiel, per slot van rekening werd in 1968 nog op ondubbelzinnige wijze door de Sovjetunie opgetreden in Tsjecho-Slowakije.

Na lezing bleef bij mij de indruk hangen dat het NEM weinig anders was dan een verloren periode voor Hongarije. Het NEM gaf Hongarije op zijn best een voorsprong op het moment dat de transformatie naar een markteconomie in gang werd gezet. De laatste ontwikkelingen laten echter ook de conclusie toe dat het NEM niet veel meer was dan de spreekwoordelijke kwakzalver. Onwillekeurig gingen mijn gedachten ook uit naar de huidige problemen in

Italië. Eens te meer wordt aangegeven dat er weinig verschillen bestaan tussen calculerende bevolkingen in het Westen en in het Oosten. En die calculatie slaat om in corruptie omdat het bestuurlijk systeem dat toelaat. Daarbij doet het er weinig toe of er sprake is van een markt- of een planeconomie. Het is natuurlijk altijd eenvoudig achteraf te zeggen dat aan een uitgezet beleid iets niet goed was. Het is de verdienste van deze studie dat vooral ook duidelijk wordt gemaakt waarom het nooit iets met het NEM had kunnen worden en waarom dat ook hier kan gebeuren.

Literatuur

P. Hare, G. Hughes, 1991, *Competitiveness and industrial restructuring in Czechoslowacia, Hungary and Poland*, Centre for Economic Policy Research (CEPR), Policy Research Discussion Paper Series no. 543, Londen.